Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu

2006/2007

WAGENINGEN UR
For quality of life

Woord vooraf

Paul Hinssen

In 2005 hebben de Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu het motto 'sterk in de keten' opgevat. Daarmee willen we zeggen dat we ons inspannen om de samenwerking in de keten van de natuur- en milieu-informatie te bevorderen zodat de kwaliteit van de kennisketen blijft groeien.

Bij dit ambitieuze motto worden we geholpen doordat de Wettelijke Onderzoekstaken (WOT) Natuur & Milieu (N&M) een onafhankelijk onderdeel is binnen Wageningen UR, een organisatie met een internationale wetenschappelijke reputatie in onder meer milieu- en natuuronderzoek. Ook het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit helpt ons, door continuïteit van dienstverlening te garanderen met een vijfjarige uitvoeringsovereenkomst. Ten slotte bewaakt ons eigen kwaliteitsmanagementsysteem de onafhankelijkheid, transparantie en deskundigheid die bij wettelijk onderzoek vereist is.

Maar dat alles is alleen mogelijk als er enthousiaste onderzoekers zijn met hoogwaardige expertise, die er voor gaan om samen te werken in complexe onderzoeksprojecten. Wat de samenwerking concreet betekent in 2006 en 2007, valt te lezen in de bijdragen van een aantal medewerkers aan deze brochure.

We zijn er trots op dat we met onze manier van werken kunnen zorgen voor een deskundige en betrouwbare uitvoering van de wettelijke onderzoekstaken voor het ministerie van LNV op de beleidsterreinen natuur en milieu.

Paul Hinssen
Afdelingshoofd
Tel: (0317) 47 77 23
E-mail: paul.hinssen@wur.nl

Inhoud

Woord vooraf 1

Bijdragen aan producten van het Milieu- en Natuurplanbureau 5

- Natuurbalans 2006 5
- Milieu- en Natuurcompendium 6
- Nederland later 7
- Milieubalans 2006 7
- Evaluatie Programma Beheer en Staatsbosbeheer 8
- Kosteneffectiviteit van het natuurbeleid 8
- Evaluatie omslag natuurbeleid 9
- Activiteiten rond de Convention on Biodiverity 2010 9
- Nulmeting Monitor Nota Ruimte 10
- Quick response adviezen 10
- Ex-ante studie Vogel- en Habitatrichtlijnen 11

WOT Advisering Natuur en Milieu 13

- Antarctisch onderzoek 13
- Natuur en Marien Water - Zeezoogdieren 14
- College voor Toelating van Bestrijdingsmiddelen 15
- Commissie van Deskundigen Meststoffenwet en het Meststoffenbesluit 15

Registratie 17

- Informatievoorziening Platteland 17
- Informatievoorziening Natuur 18

Deskundigheid 19

- Kennismanagement 19
- Kennisvelden 21
  - Landschap 21
  - Natuur in economische context 22
  - Natuur in bestuur en samenleving 23
  - Biodiversiteit 25
  - Milieu 26

Onafhankelijk, transparant en betrouwbaar 27

- Communicatie 27
- Logistiek 27
- Kwaliteitszorg 28
- Programma-assistentie en secretariaat 28
- Sleutelexpertise 29
- Publicaties 31

Bijdragen aan producten van het Milieu- en Natuurplanbureau

De bekendste producten van het Milieu- en Natuurplanbureau (MNP) zijn de balansen (Milieubalans, Natuurbalans) en de verkenningen (Milieuverkenning, Natuurverkenning, Duurzaamheidsverkenning). Deze wettelijke producten vormen samen de kern van het planbureauwerk. Samen met het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) brengt het MNP tevens het Milieu- en Natuurcompendium uit. Hierin staan de feiten en cijfers op een rij. Het compendium is permanent als internetversie beschikbaar. Daarnaast publiceert het MNP, zelfstandig of samen met andere plan-bureaus, op relevante momenten informatie om het rijksbeleid te ondersteunen, zoals de evaluatie van het Programma Beheer van het ministerie van LNV.

Ook rapporteert het Milieu- en Natuurplanbureau samen met het Ruimtelijk Planbureau over de ruimtelijke ontwikkelingen: de Doelbereikingsmonitor Ruimte is in 2006 voor het eerst verschenen.

Natuurbalans 2006

Karin Sollart, Aris Gaaff & Wim Nieuwenhuizen

De Natuurbalans is een jaarlijkse uitgave in boekvorm en geeft een evaluatie van het natuur-, bos- en landschapsbeleid. Samen met projectleiders Marijke Vonk en Petra van Egmond van het Milieu- en Natuurplanbureau, en ondersteund door diverse deskundigen van het MNP en Wageningen UR, hebben Karin Sollart, Aris Gaaff en Wim Nieuwenhuizen de Natuurbalans 2006 vormgegeven.

De Natuurbalans 2006 kijkt vijftien jaar terug naar wat er 'buiten' in de Groene Ruimte is gebeurd. Vervolgens zijn de processen achter deze gebeurtenissen geanalyseerd. Ten slotte is bekeken of met de behaalde resultaten inderdaad de bedoeling van het beleid is gerealiseerd.

De oppervlakte bebouwd gebied is de afgelopen vijftien jaar met ruim twintig procent toegenomen. Het gaat om een gebied ter grootte van de Noordoostpolder, waarvan bijna de helft bestaat uit bedrijventerreinen. Juist deze bedrijventerreinen worden met geringe ruimtelijke kwaliteit aangelegd en Nederlanders waarderen deze dan ook negatief. In gebieden waar een restrictief beleid is gevoerd, is minder gebouwd dan daarbuiten. De verstedelijking veroorzaakt een verdergaande visuele verstoring van de Groene Ruimte.

De afgelopen vijftien jaar is het platteland minder landelijk geworden omdat meer stedelingen in boerderijen zijn gaan wonen, de recreatie er is toegenomen en er meer industriële landbouw plaatsvindt. De rol van deze economische dragers op het platteland wordt de laatste jaren dan ook steeds groter. Toch is het Nederlandse cultuurlandschap voor zijn behoud en ontwikkeling nog altijd voor een groot deel afhankelijk van de landbouw.

Karin Sollart
Beleidsonderzoeker
Samenleving
Tel: (0317) 47 45 92
E-mail:
karin.sollart@wur.nl

Aris Gaaff
Senior onderzoeker
Economie
Tel: (070) 335 83 31
E-mail:
aris.gaaff@wur.nl

Wim Nieuwenhuizen
Beleidsonderzoeker
Groene Ruimte
Tel: (0317) 47 47 68
E-mail:
wim.nieuwenhuizen@wur.nl

Milieu- en Natuurcompendium

Bram ten Cate

Tussen 1990 en 2005 is ongeveer 50.000 hectare nieuwe natuur ingericht. De kwaliteit van de leefgebieden voor plant en dier is toegenomen door verbeterde milieu- en ruimte-condities, inrichting en beheer. Dit alles heeft niet kunnen verhinderen dat de Nederlandse natuur steeds eenvormiger wordt en nog steeds veel planten- en diersoorten in aantal achteruitgaan. Het toekomstperspectief is dus voor een groot aantal soorten en gebieden, waaronder internationaal unieke, nog altijd ongunstig. De Europese Unie, en dus ook Nederland, heeft zich ten doel gesteld dat in 2010 de afname van de biodiversiteit moet zijn gestopt. Ondanks het ingezette natuurbeleid lijkt Nederland die doelstelling in 2010 niet te gaan halen.

Hoewel in de pers veelvuldig is gesuggereerd dat Nederland 'op slot' zou gaan als gevolg van de Europese Vogel- en Habitatrichtlijnen, blijkt in de Natuurbalans dat het aantal bouwplannen niet afneemt en ontheffingen van de Flora- en faunawet slechts zelden geweigerd worden om inhoudelijke redenen.

Het groen rond de steden wordt zeer intensief gebruikt. Hoewel het areaal is uitgebreid, zijn de mogelijkheden voor recreatie hiermee nog niet voldoende om aan de behoefte te kunnen voldoen. Het groen wordt niet alleen intensief gebruikt maar Nederlanders waarderen vrijwel alle land-schappen positief. Ook de actieve betrokkenheid van mensen bij natuur en landschap is sinds 1990 toegenomen, wat blijkt uit het groeiende aantal vrijwilligers dat zich inzet voor natuur en landschap.

Door de steeds grotere druk op de Nederlandse ruimte verstedelijkt het platteland en is de natuur eenvormiger geworden.

Het Milieu- en Natuurcompendium (MNC) bevat een actueel overzicht van alle feiten en cijfers over milieu, natuur en landschap van Nederland. Ook biedt het compendium een kwantitatieve onderbouwing van de Milieubalans en de Natuurbalans. Beleidsmatige conclusies of diepgaande analyses van het cijfermateriaal staan er niet in. Het MNC is vooral bedoeld voor de professional, van beleidsmaker tot maatschappelijke organisatie en van wetenschapper tot journalist.

In het MNC zijn onder meer gegevens te vinden over landschap en bodemgebruik. Zo is er te vinden hoe de natuurkwaliteit van duinen, bossen en de zee momenteel is, of hoe de ontwikkeling is in het voorkomen van onder andere vlinders, vogels en zoogdieren zoals de otter en de korenwolf. Ook de invloed van veranderingen in milieukwaliteit op flora en fauna is er te vinden. Verder is informatie opgenomen over aantallen leden van natuurbeschermings-organisaties, over weidevogelbescherming en agrarische natuurverenigingen. Het compendium laat ook zien hoe het gaat met de realisatie van onderdelen van het natuurbeleid.

Op *www.milieuennatuurcompendium.nl* is de meest actuele informatie te vinden.

Het MNC is een gezamenlijk product van het Centraal Bureau voor de Statistiek en het Milieu- en Natuurplanbureau. Ook Wageningen UR levert belangrijke bijdragen aan het compendium.

Bram ten Cate
Communicatieadviseur
Tel: (0317) 47 44 82
E-mail: bram.tencate@wur.nl

Nederland Later

Wim Lammers

Na de eerste Duurzaamheidsverkenning ('Kwaliteit en Toekomst, verkenning van duurzaamheid') in 2004 kreeg het Milieu- en Natuurplanbureau de vraag om in een vervolg hierop meer handelingsperspectief te bieden voor de rijksoverheid. Dit heeft onder meer geleid tot het project 'Nederland Later'. Het kabinet wil de resultaten van dit project gebruiken als input voor strategische maatschappelijke debatten over duurzaamheidvraagstukken. Daarom wordt de selectie van de vraagstukken afgestemd op de aard van actuele duurzaamheidsdiscussies en de actuele politieke agenda. Bij beheer van natuurlijke hulpbronnen, wordt naast bodem, water en lucht ook aandacht besteed aan de inrichting van de beschikbare ruimte in Nederland. Het MNP-project 'Nederland Later' geeft uitwerking aan deze dimensie van het duurzaamheidsvraagstuk. Wageningen UR levert een belangrijke bijdrage aan dit project.

Het project 'Nederland Later' levert een rapport en een interactieve demo. Het rapport beschrijft een aantal ruimtelijke inrichtingen, de daarbij behorende natuur-, milieu- en landschapskwaliteiten en de daaruit voortvloeiende investerings- en inrichtingskosten. Met de interactieve demo kunnen tijdens strategische discussies alternatieve berekeningen worden gemaakt.

Wat timing betreft, richt het project zich op het regeer-akkoord voor het nieuwe kabinet, dat na de verkiezingen in het najaar 2006 zal worden opgesteld. Dit betekent dat de demo eind 2006 beschikbaar moet zijn. De presentatie van het rapport met de eindresultaten is in januari 2007 gepland.

Wim Lammers
Programmaleider Producten
Tel: (0317) 47 79 70
E-mail: wim.lammers@wur.nl

Milieubalans 2006

Jennie van der Kolk

De Milieubalans beschrijft jaarlijks de ontwikkeling in de toestand van het milieu en de effectiviteit van het gevoerde beleid. Bij wet is geregeld dat het MNPde Milieubalans opstelt en dat andere departementen dan VROM daaraan op verzoek bijdragen leveren. De kennisbijdragen van Wageningen UR worden gecoördineerd door de WOT N&M binnen het programma Milieuplanbureaufunctie. De bijdragen zijn vooral gericht op het hoofdstuk waarin de milieukwaliteit in het landelijk gebied wordt beschreven.

In de Milieubalans 2006 valt te lezen dat de milieudruk in Nederland de laatste jaren steeds verder is afgenomen. Dat geldt ook voor de milieudruk in het landelijk gebied. Hierdoor komen de emissiedoelen die door de Europese Unie zijn opgelegd voor mest en ammoniak binnen bereik. Hierdoor is ook de chemische kwaliteit van het oppervlaktewater de afgelopen jaren sterk verbeterd. Echter, dit heeft nog niet geleid tot een goede ecologische kwaliteit. Om die te bereiken zijn aanvullende maatregelen nodig.

Jennie van der Kolk
Programmaleider Milieuplanbureaufunctie
Tel: (0317) 47 43 36
E-mail: jennie.vanderkolk@wur.nl

Evaluatie Programma Beheer en Staatsbosbeheer

Marlies Sanders

'Sturen op hoofdlijnen, toetsen op resultaat'. Dit is een uitgangspunt van de overheid voor de twee subsidie-regelingen voor het terreinbeheer, Programma Beheer en de regeling met Staatsbosbeheer. De overheid zet Programma Beheer en Staatsbosbeheer in om haar (inter)nationale natuur- en biodiversiteitsdoelen te bereiken. Het doel is de gewenste natuurkwaliteit in en buiten de ecologische hoofdstructuur te ontwikkelen en behouden. De natuurkwaliteit is voor de natuurreservaten gedefinieerd in termen van natuurdoelen en doelsoorten maar wordt in de regelingen breder gehanteerd: naast natuur ook bos en landschap.

De Minister van LNV heeft de Tweede Kamer toegezegd om in 2007 te rapporteren over de effectiviteit van het Programma Beheer. Hij heeft het MNP gevraagd te helpen bij het 'toetsen op resultaat'. Bij eerdere subsidieregelingen ontbrak een directe koppeling tussen middelen (geld) en doelen (gewenste natuurkwaliteit). En was het dus heel moeilijk om te beoordelen of de subsidieregelingen ook de gewenste natuurkwaliteit leverden en leidden tot de gestelde natuurdoelen. Kennis over behoud en herstel van biodiversiteit (soorten en gebieden) en de bijbehorende milieukwaliteit en ruimtelijke samenhang van leefgebieden wordt door het MNP en de WOT N&M bijeengebracht tot een synthese die onmisbaar is voor het evalueren van de regelingen.

Kosteneffectiviteit van het natuurbeleid

Tanja de Koeijer

Op verzoek van de rijksoverheid levert het MNP informatie over de kosteneffectiviteit van het natuurbeleid. Hoe kan met de beschikbare rijksmiddelen zoveel mogelijk natuur worden gerealiseerd? In 2005 is een methode uitgewerkt om de kosteneffectiviteit van het natuurbeleid aan de hand van het natuurdoel natte heide te bepalen. Voor alle natte heide in Nederland is bekeken wat het kost om de condities voor duurzame instandhouding op voldoende niveau te krijgen. Door alle gebieden daarna te sorteren van goedkoop naar duur, kon precies worden aangegeven hoeveel hectare natte heide er met een bepaald budget kan worden behouden. Deze gegevens zijn in een databestand opgeslagen.

In 2006 wordt het ontwikkelde databestand aangevuld met alle natuurdoelen en gebieden van de ecologische hoofdstructuur. Nu kunnen tal van vraagstukken worden geanalyseerd: Hoeveel hectare met welke natuurdoelen in welke gebieden kunnen worden behouden, gegeven een bepaald budget? Welk milieuknelpunt kunnen we met een bepaald budget het beste gaan oplossen?

Echter, het behoud van areaal is slechts een middel om de beoogde biodiversiteit te realiseren. Er zijn ook maatregelen denkbaar die de biodiversiteit rechtstreeks vergroten, zelfs als de milieucondities niet op voldoende niveau (te krijgen) zijn. Aan dit vraagstuk wordt de komende tijd gewerkt.

Marlies Sanders
Beleidsonderzoeker Ecologie
Tel: (0317) 47 79 15
E-mail: marlies.sanders@wur.nl

Evaluatie omslag natuurbeleid

Tanja de Koeijer

Sinds een aantal jaren wil de rijksoverheid agrariërs en andere particulieren meer betrekken bij het natuurbeheer. Dit kan wellicht het draagvlak voor beleid vergroten en tegelijkertijd de kosten drukken. Maar de vraag is of dit realistisch is. Zijn de ecologische doelen van het natuurbeleid wel te halen als particulieren en agrariërs het natuurbeheer gaan uitvoeren? Zijn deze mensen bereid om mee te doen aan het natuurbeheer? En wordt het natuurbeheer ook echt goedkoper?

In 2005 zijn deze vragen grotendeels beantwoord, maar over de deelnamebereidheid van particulieren kon toen nog weinig worden gezegd evenals over de effecten van toekomstige ontwikkelingen op de deelnamebereidheid. Daarom vinden in 2006 aanvullende analyses plaats die vooral gericht zijn op de deelnamebereidheid van particulieren en op verkenningen over de te verwachten deelnamebereidheid gegeven bepaalde ontwikkelingen.

Activiteiten rond de Convention on Biodiversity 2010

Dick Melman

In de Convention on Biodiversity hebben ongeveer 175 landen zich verplicht om in 2010 de achteruitgang in de biodiversiteit tot stilstand te hebben gebracht. Een ambitieuze doelstelling, zeker gezien de voorgaande periode van zo'n tienduizend jaar waarin het menselijk handelen de diversiteit mondiaal gezien heeft verarmd.

In opdracht van het ministerie van LNV werkt de WOT N&M aan een tussenstand voor de Nederlandse situatie: Gaat Nederland wel of niet aan zijn 2010-verplichtingen voldoen? Om hier vat op te krijgen zijn in internationaal verband vijftien indicatoren benoemd, die een vergelijking tussen de ontwikkelingen in de verschillende landen mogelijk moet maken. In Nederland is een aantal indicatoren al min of meer tot een standaard ontwikkeld, waar in regulier verband (onder andere de Particuliere Gegevensverzamelende Organisaties met ondersteuning van CBS) metingen aan worden gedaan. Andere indicatoren zijn nog in ontwikkeling. In 2006 zijn op dit punt belangrijke vorderingen gedaan. Dit geldt onder meer voor de indicatoren 'gevolgen van klimaatverandering', 'genetische diversiteit landbouwrassen, 'invasieve uitheemse soorten' (nieuwe soorten die in massale aantalen Nederland binnenkomen) en 'maatschappelijk draagvlak biodiversiteit'.

Het is de bedoeling om op basis van de totale indicatorenset een beleidsgerichte brochure te maken waarin in een notendop de stand van zaken staat over de mate waarin Nederland de internationale afspraken nakomt. Hierin wordt zicht geboden op een handelingsperspectief voor de eventuele noodzaak tot bijstellen van het natuurbeleid.

Tanja de Koeijer
Beleidsonderzoeker
Bedrijfseconomie
Tel: (0317) 47 78 55
E-mail: tanja.dekoeijer@wur.nl

Dick Melman
Senior onderzoeker
Ecologische netwerken
Tel: (0317) 47 78 58
E-mail: dick.melman@wur.nl

Nulmeting Monitor Nota Ruimte

Hans Farjon

In de Nota Ruimte introduceerde de regering een nieuwe sturingsfilosofie: decentraal wat kan, centraal wat moet. Omdat parlement en regering - indien nodig - toch het beleid tussentijds willen kunnen bijsturen, heeft de Minister van VROM onder meer het Ruimtelijk Planbureau en het Milieu- en Natuurplanbureau gevraagd de ruimtelijke ontwikkelingen periodiek te monitoren. Op 14 juni 2006 hebben de planbureaus het eerste exemplaar van het boek 'Monitor Nota Ruimte' aangeboden aan VROM-minister Dekker. De minister heeft de bevindingen gebruikt bij het opstellen van het nieuwe Uitvoeringsprogramma Nota Ruimte, dat zij in september naar het parlement heeft gestuurd.

In de nulmeting van de Monitor Nota Ruimte worden de relevante ruimtelijke ontwikkelingen voorafgaand aan de Nota Ruimte beschreven, in relatie tot de in de nota uitgewerkte doelen. Hoe heeft zich bijvoorbeeld de hoeveelheid groen in en om de stad ontwikkeld? En in welke mate vindt bundeling en verdichting plaats? Hoe ontwikkelen stedelijke centra zich? Hoe staat het met de kernkwaliteiten van onze nationale landschappen? De stand van zaken over dit soort thema's wordt in deze studie - letterlijk en figuurlijk - in kaart gebracht. Samen geven zij een beeld van het verschil tussen de huidige ruimtelijke situatie en het beleidsdoel, en daarmee een beeld van de opgave waar het ruimtelijke beleid voor staat.

Het rapport en achterliggende indicatoren is te bekijken, te downloaden of te bestellen op *www.monitornotaruimte.nl*.

Hans Farjon
Senior Beleidsonderzoeker
Groene Ruimte
Tel: (0317) 47 43 84
E-mail: hans.farjon@wur.nl

Quick response adviezen

Wim Lammers

Quick response adviezen zijn producten van het MNP die invulling geven aan de taak van het planbureau om gevraagd of ongevraagd het beleid te voorzien van de juiste kennis op het juiste moment. Anders dan de wettelijke producten Natuurbalans en Natuurverkenning is de doorlooptijd meestal kort (quick) en is de informatie op maat, gericht op het betreffende beleidsdossier (response).

Sommige adviezen zijn aan het begin van het jaar te voorzien en worden in de planning opgenomen. Het gaat dan bijvoorbeeld om een beoordeling van het regeerakkoord, de beoordeling van langlopende beleidstrajecten of adviesaanvragen die zijn opgenomen in kaderbrieven. Meestal echter volgt het advies de politieke of beleidsagenda en maakt het MNP gebruik van de vrije ruimte in het eigen werkprogramma en in het werkprogramma van de WOT N&M. Als borg voor de onafhankelijkheid geldt als uitgangspunt dat deze Quick response adviezen openbaar zijn.

In 2006 zijn onder andere adviezen uitgebracht over verdrogingsbestrijding naar aanleiding van de Task Force Verdroging, en over de borging van natuurkwaliteit. Voor 2006 en 2007 wordt de capaciteit voor de Quick response adviezen grotendeels ingezet en geïntegreerd in het project Nederland Later.

Wim Lammers
Programmaleider Producten
Tel: (0317) 47 79 70
E-mail: wim.lammers@wur.nl

Ex-ante studie Vogel- en Habitatrichtlijnen

Irene Bouwma

De Europese Vogel- en Habitatrichtlijnen regelen de bescherming van soorten en habitats, en van gebieden. Samen met duo-projectleider Mark van Veen van het Milieu- en Natuurplanbureau voerde Irene Bouwma in 2005 en 2006 een ex-ante evaluatie uit van de huidige implementatie van de Vogel- en Habitatrichtlijnen. De centrale vraag van de studie is hoe de maatregelen die voortvloeien uit de richtlijnen geïntegreerd kunnen worden. In de studie is gekeken naar diverse aspecten die samenhangen met de implementatie van het beleid. Deelstudies zijn verricht naar de kosten van beheer van de habitats, het draagvlak rond de aanwijzing en het beheer van de gebieden en de huidige ruimtelijke samenhang van de gebieden. Tevens is een korte vergelijkende studie uitgevoerd naar de ecologische ambities rond de Natura 2000 gebieden in de buurlanden van Nederland. Alle deelonderzoeken resulteren in een rapport dat begin 2007 zal verschijnen.

Irene Bouwma
Onderzoeker
Europees natuurbeleid
Tel: (0317) 47 79 85
E-mail: irene.bouwma@wur.nl

WOT Advisering Natuur en Milieu

De WOT Natuur & Milieu voert voor het ministerie van LNV een aantal wettelijke adviestaken uit.

1. *Nederland heeft zich gecommitteerd aan twee internationale comités ter bescherming van walvissen: de Internationale Walvisvaart Conventie (IWC) en het Agreement on the Conservation of Small Cetaceans in the Baltic and North Seas (ASCOBANS). De WOT N&M verzorgt de Nederlandse vertegenwoordiging en wetenschappelijke advisering vanuit Nederland. Daarnaast levert Nederland ook een bijdrage aan het internationale Antarctica-onderzoek.*

2. *De WOT N&M ontwikkelt en beheert wetenschappelijke procedures en instrumentaria voor het College Toelating Bestrijdingsmiddelen (CTB)*

3. *De WOT N&M beoordeelt ontheffingsaanvragen voor de Meststoffenwet.*

Antarctisch onderzoek

Jan Andries van Franeker

Als stemgerechtigd lid bij het Antarctica-Verdrag is Nederland sinds 1991 verplicht om doorlopend en substantieel wetenschappelijk onderzoek te verrichten in het zuidpoolgebied. Diverse ministeries hebben daartoe de krachten gebundeld in het Nederlands AntArctisch Programma (NAAP). Het ministerie van LNV laat IMARES Antarctisch natuurbeschermingsonderzoek verrichten in het kader van de WOT Advisering Natuur en Milieu. Deze WOT-inspanning is de basis voor het verwerven van geld voor expedities uit het NAAP en voor het aangaan van samenwerking met buitenlandse onderzoeks-organisaties die beschikken over de vereiste logistiek zoals poolstations en ijsbrekende onderzoeksschepen.

Het onderzoek richt zich op de hoogste niveaus van Antarctische voedselketens, de zeevogels, zeehonden en walvissen. Voor deze dieren speelt zeeijs, met ijsalgen als basis van de voedselketen, een cruciale rol voor de rijkdom en biodiversiteit in Antarctica. Maar door logistieke problemen bij onderzoek in zeeijsgebieden is de factor zeeijs onderbelicht gebleven. Klimaatsverandering en visserij maken een beter inzicht echter onontbeerlijk.

IMARES initieert nu onderzoek dat de ijsafhankelijke voedselketens 'van boven af' in kaart brengt door inventarisaties van vogels en zeezoogdieren te combineren met het kwantitatief bemonsteren van hun voedsel onder het zeeijs. Hiertoe is een innovatief net ontwikkeld, waarmee de onderkant van het zeeijs kan worden bemonsterd. In 2006 kon tijdens een winterexpeditie belangrijk bewijs worden verzameld voor de rol van het zeeijs als verzamelplaats van opeenvolgende niveaus in de voedselketen. De ontwikkelde kennis wordt ingebracht bij bijvoorbeeld het Scientific Committee on Antarctic Research en de Convention on the Conservation of Antarctic Marine Living Resources.

Jan Andries van Franeker
Onderzoeker Antarctica
Tel: (0222) 36 97 24
E-mail: jan.vanfraneker@wur.nl

Natuur en Marien
Water - Zeezoogdieren

Peter Reijnders & Sophie Brasseur

Nederland heeft zich gecommitteerd aan twee internationale comités om walvissen te beschermen: de Internationale Walvisvaart Conventie (IWC) en het Agreement on the Conservation of Small Cetaceans in the Baltic and North Seas (ASCOBANS). De WOT N&M verzorgt de Nederlandse vertegenwoordiging en wetenschappelijk advisering vanuit Nederland.

De IWC houdt zich sinds 1946 op wereldschaal bezig met het beheer en de bescherming van walvisachtigen: walvissen, dolfijnen en bruinvissen. In het 'Schedule' is precies vastgelegd welke grote walvissoorten worden onderscheiden, welke populaties en stocks (gescheiden eenheden binnen een populatie) er zijn, wat hun verspreidings-gebied is, wat de status van de betreffende populaties/stocks is en of er een afschotquotum is, zo ja voor hoelang, en hoe de jacht mag worden uitgevoerd.

De IWC heeft een Wetenschappelijk Comité (WC) dat op basis van tellingen en foto-identificatietechnieken populatie-/stockschattingen uitvoert en bepaalt wat de ontwikkelings-trend daarin is. Vervolgens wordt berekend of er duurzame jacht mogelijk is. Dat beheersadvies wordt aangeboden aan de Commissie, waarin vertegenwoordigers van alle (momenteel 71) lidstaten zitten en zij nemen besluiten tijdens de jaarlijkse bijeenkomst van de Commissie. Peter Reijnders is namens Nederland lid van het WC en is wetenschappelijk adviseur van de Nederlandse delegatie tijdens de vergaderingen van de Commissie.

Een regionaal verdrag om kleine walvissen (alle tandwalvissen met uitzondering van de potvis) te beschermen, is ASCOBANS. Dit is het Agreement on the Conservation of Small Cetaceans in the Baltic and North Seas, gesloten in 1991 onder de auspiciën van de Bonn Conventie. Tien landen zijn toegetreden: België, Denemarken, Duitsland, Finland, Frankrijk, Litouwen, Nederland, Polen, het Verenigd Koninkrijk en Zweden. Het operationele doel van ASCOBANS is to "ensure that stocks/populations are restored to and/or maintained at, at least 80% of the carrying capacity". Om die doelstelling te bereiken wordt om de drie jaar een actieplan opgesteld en bekrachtigd tijdens de bijeenkomst van de Partijen in ASCOBANS. In de tussenliggende drie jaar voert het Adviescomité de implementatie van het actieplan uit. In dit comité worden de meest ernstige bedreigingen voor kleine walvisachtigen behandeld, waarvan momenteel bijvangst de grootste is, gevolgd door waterverontreiniging en verstoring (waaronder akoestische verstoring). Peter Reijnders vertegenwoordigt Nederland in het Adviescomité en is wetenschappelijk adviseur van de Nederlandse delegatie tijdens de Meeting of Parties. Op de 5e Meeting of Parties (2006) in Egmond aan Zee is een document goedgekeurd dat de Adviescomité zal vertalen in een Beschermingsplan voor bruinvissen in de Noordzee.

Peter Reijnders
Senior onderzoeker
Zeezoogdieren
Tel: (0222) 36 97 04
E-mail:
peter.reijnders@wur.nl

Sophie Brasseur
Onderzoeker
Zeezoogdieren
Tel: (0222) 36 97 46
E-mail:
sophie.brasseur@wur.nl

Jos Boesten
Senior onderzoeker
Bodemchemie en bestrijdingsmiddelen
Tel: (0317) 47 43 43
E-mail:
jos.boesten@wur

Erik van den Berg
Onderzoeker
Milieuchemie en bestrijdingsmiddelen
Tel: (0317) 47 46 69
E-mail:
erik.vandenberg@wur.nl ►

College voor Toelating van Bestrijdingsmiddelen

Jos Boesten & Erik van den Berg

Het College voor de Toelating van Bestrijdingsmiddelen (CTB) is een zelfstandig bestuursorgaan dat de toelating van bestrijdingsmiddelen regelt. Het gebruikt onder meer wetenschappelijke procedures en instrumentaria die Alterra en het RIVM ontwikkelen en beheren. Alterra, het RIVM, het RIZA en de CTB werken aan nieuwe beslisbomen voor de beoordeling van drie vormen van risico. Dat zijn de persistentie van bestrijdingsmiddelen in de bodem, de verontreiniging van oppervlaktewater dat is bestemd voor de drinkwater-voorziening en de risico's voor waterorganismen.

Samen met de vereniging van drinkwaterbedrijven VEWIN en het CTB werken Alterra, het MNP en het RIVM aan de validatie van de bestaande beslisboom voor uitspoeling op basis van metingen in VEWIN-drinkwaterwinputten.

Alterra, het MNP en het RIVM beheren verder de softwarepakketten PEARL en GeoPEARL waarmee de uitspoeling van stoffen naar het grondwater berekend kunnen worden. Alterra beheert het model TOXSWA en de bijbehorende Nederlandse scenario's voor de berekening van blootstellingconcentraties van bestrijdingsmiddelen in oppervlaktewater.

Commissie van Deskundigen Meststoffenwet en het Meststoffenbesluit

Philip Ehlert & Gerard Velthof

De Meststoffenwet reguleert de stikstof- en fosfaatstromen in de Nederlandse landbouw. Het ministerie van LNV wil dat voorstellen voor herziening en actualisatie van normen en forfaits uit de Meststoffenwet worden getoetst op juistheid en consistentie. Hiervoor is een onafhankelijke, wetenschappelijke commissie ingesteld: de Commissie van Deskundigen Meststoffenwet (CDM). In 2007 zal deze commissie adviezen geven over aanpassing bemestingsadviezen, berekening mestoverschotten, aanvragen voor het meststoffenbesluit, onderbouwing derogatie, co-vergisting en harmonisering van ammoniakberekeningen. De CDM omvat vanaf 2007 ook de 'Adviezen meststoffenbesluit', wat tot nu toe een aparte wettelijke onderzoekstaak was. Alle adviezen van het CDM moeten leiden tot een betere onderbouwing van het mestbeleid en de Meststoffenwet van de Nederlandse regering. De adviezen van het CDM zijn openbaar en worden gepubliceerd op de website van de WOT N&M.

Philip Ehlert
Onderzoeker
Bodemkunde
Tel: (0317) 47 47 94
E-mail:
philip.ehlert@wur.nl

Gerard Velthof
Senior onderzoeker
Nutriëntenmanagement
Tel: (0317) 47 47 93
E-mail:
gerard.velthof@wur.nl

Registratie

Een aantal wetten en regelingen waar het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit voor verantwoordelijk is, vergt een onafhankelijke registratie en rapportage van informatie. Voor zover deze natuur en biodiversiteit betreffen, zijn deze taken gebundeld in het programma Informatievoorziening Natuur. Voor de effectmetingen in het kader van de Wet Inrichting Landelijk Gebied (WILG) zijn de taken ondergebracht in het programma Monitoring- en Evaluatiesysteem Agenda Vitaal Platteland.

Informatievoorziening Platteland

Wies Vullings

Per 1 januari 2007 treedt de Wet Inrichting Landelijk Gebied (WILG) in werking. Provincies krijgen daarmee vergaande bevoegdheden om met rijksmiddelen investeringen in het landelijk gebied te doen. Het rijk zal de prestaties en effecten hiervan monitoren. De WOT N&M heeft samen met de Directie Kennis en de Directie Platteland van LNV en met het ministerie van VROM het Monitoring en Evaluatiesysteem Agenda Vitaal Platteland (ME-AVP) ontwikkeld. Dit instrument is bedoeld om de kwaliteit van het platteland te monitoren.

In het instrument zijn acht thema's ondergebracht: natuur, landbouw, recreatie, landschap, bodem, water, reconstructie van de zandgebieden en economische vitaliteit. Milieu komt binnen deze thema's aan de orde. Voor elk thema is een algemene beleidsdoelstelling omschreven en uitgewerkt in één of meer operationele doelstellingen. Deze operationele doelstellingen zijn weer uitgewerkt in concrete prestaties die voor de realisatie van die doelen moeten worden verricht.

Vanaf 2008 rapporteren de provincies elk jaar aan het rijk over de voortgang van de prestaties. Halverwege de zevenjarige uitvoeringsperiode en aan het einde daarvan rapporteren de provincies daarnaast ook over de voortgang van de operationele doelen. In een beleidsevaluatie legt het rijk een verband tussen deze rapportages en de mate waarin de algemene beleidsdoelstellingen zijn gerealiseerd. Het rijk beoordeelt of de gewenste maatschappelijke effecten inderdaad optreden door de uitvoering van het beleid.

Het ME-AVP zal eind 2006 in gebruik genomen kunnen worden. In het systeem zullen zowel de gegevens van de prestatie- als de effectindicatoren worden verzameld.

Wies Vullings
Onderzoeker GIS
Tel: (0317) 47 44 95
E-mail: wies.vullings@wur.nl

Informatievoorziening Natuur

Anne Schmidt

De Directie Natuur van het ministerie van LNV moet rapporteren voor mondiale en Europese verdragen. Bovendien is deze directie verantwoordelijk voor de implementatie van de internationale wet- en regelgeving in de nationale wet- en regelgeving. Zo zijn bijvoorbeeld de Vogel- en Habitatrichtlijnen inmiddels geïmplementeerd in de Flora- en faunawet en de Natuurbeschermingswet. Voor de internationale rapportageverplichtingen en voor de toetsing van ontheffingen en vergunningen in het kader van de Flora- en faunawet en de Natuurbeschermingswet is informatie nodig.

In 2004 is het meerjarig programma Informatievoorziening Natuur opgesteld. In dit project werken diverse organisaties samen zoals de Vereniging Onderzoek Flora en Fauna, de Particuliere Gegevensverzamelende Organisaties, het Centraal Bureau voor de Statistiek, terreinbeheerders, regiodirecties, uitvoerende diensten en provincies. Dit programma moet in de nabije toekomst worden omgezet in de Wettelijke Onderzoekstaak Informatievoorziening Natuur.

Het programma bestaat in 2006 uit vier werkpakketten:
1) Wettelijk en bestuurlijk kader,
2) Rapportages,
3) Monitoring,
4) Infrastructuur.

Werkpakket 1 is de kapstok van het programma en bestaat uit het inventariseren van de rapportageverplichtingen van de Directie Natuur en het analyseren van vraag en aanbod aan informatie (in hoeverre sluit de huidige informatievoorziening aan op de internationale rapportages?).

Werkpakket 2 bestaat uit het daadwerkelijke rapporteren, onder regie van de Directie Kennis van LNV en in samenwerking met de Directie Natuur. Voor dit werkpakket houden we een database bij, waarin de rapportageverplichtingen staan die voortvloeien uit internationale verdragen (te bereiken via de link 'rapportageverplichtingen' op *www.natuurgegevens.nl*). Daaruit blijkt welke rapportages aan de beurt zijn. Vervolgens worden die voorbereid en geschreven. Tevens worden er draaiboeken opgesteld als hulp voor het maken van toekomstige rapportages. Hierdoor ontstaat er een 'geheugen', zodat de rapportages in het vervolg op een efficiëntere wijze tot stand kunnen komen.

Werkpakket 3 betreft de monitoring voor de rapportages. In 2006 staan de Europese Vogel- en Habitatrichtlijnen centraal en het draait dit jaar dan ook geheel om de monitoring van staat van instandhouding van soorten en habitattypen. Er wordt een nulmeting uitgevoerd voor het periodiek algemeen verslag van de Habitatrichtlijn en er wordt advies gegeven over de toekomstige monitoring voor de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn. Onderzocht wordt hoe op een efficiënte wijze gegevens in te winnen zijn en te bewerken zijn tot de gewenste informatie. Bestaande gegevens worden verzameld, bewerkt, beheerd en ontsloten. Het inwinnen van gegevens in het veld of via aardobservatie vindt voornamelijk buiten dit programma plaats.

Werkpakket 4 betreft het toegankelijk maken en houden van informatie zodat gebruikers de informatie kunnen zoeken, vinden, inzien en downloaden. Hierbij wordt uitgegaan van decentraal beheer en centrale ontsluiting. In 2007 staat de verdere ontwikkeling en stroomlijning van de gegevensinzameling en infrastructuur voor de rapportages op het programma.

Anne Schmidt
Onderzoeker
Remote sensing en GIS
Tel: (0317) 47 47 08
E-mail: anne.schmidt@wur.nl

Deskundigheid

De WOT Natuur & Milieu ontwikkelt en ontsluit wetenschappelijke kennis voor haar producten. Voor de planbureaufuncties ontwikkelt Wageningen UR in nauwe samenwerking met het MNP wetenschappelijke modellen. Daarnaast bieden we toegang tot de bestaande databestanden, expertise en infrastructuur binnen en buiten deze organisaties. Van deze expertise en systemen wordt de kwaliteit nauwlettend bewaakt, zodat onze gebruikers weten wat de geleverde kennis waard is. Daardoor dragen we tevens bij tot een oordeelkundig gebruik van de ontwikkelde kennis. De relevante kennis bestrijkt verschillende kennisvelden. De belangrijkste zijn: Landschap, Natuur in economische context, Natuur in bestuur en samenleving, Biodiversiteit, en Milieu.

Kennismanagement

Harm Houweling

De WOT Natuur & Milieu wil ook in de toekomst de besluitvorming van de rijksoverheid op het beleidsterrein natuur en milieu kunnen ondersteunen met het signaleren van ontwikkelingen en met het toetsen, evalueren en analyseren van beleid.

Daarvoor voert de WOT N&M drie typen werkzaamheden uit:
- kennis ontwikkelen en samenbrengen, en in samenhang hierover communiceren;
- structureren en leveren van informatie;
- leveren van onafhankelijk advies.

De WOT N&M richt zich op de fysieke leefomgeving, de interactie met de sociaal-economische omgeving en de effecten van de leefomgeving op mensen, natuur en milieu. Bij het ontwikkelen van kennis gaat het niet alleen om wetenschappelijke kennis maar om alle impliciete en expliciete kennis die relevant is voor het uitvoeren van de genoemde werkzaamheden. Dus ook kennis over methoden, technieken, ICT, kwaliteitszorg, en kennis over ontwikkelingen bij de gebruikers van de WOT-producten en kennis over samenwerken en het organiseren van leerprocessen in netwerken, behoren tot het werkveld van de WOT N&M.

De WOT N&M verbindt onderzoek en beleid door zich te richten op samenwerking in de kennisketen. Daartoe wordt geïnvesteerd in een optimale kennisuitwisseling binnen en buiten Wageningen UR. De kwaliteit van de dienstverlening is een succesbepalende factor voor de WOT N&M. Met kennismanagement stimuleert de WOT N&M de ontwikkeling van kennis en deskundigheid van medewerkers, de vastlegging van onderzoeksresultaten in 'kennisintensieve systemen' en de verspreiding van kennis.

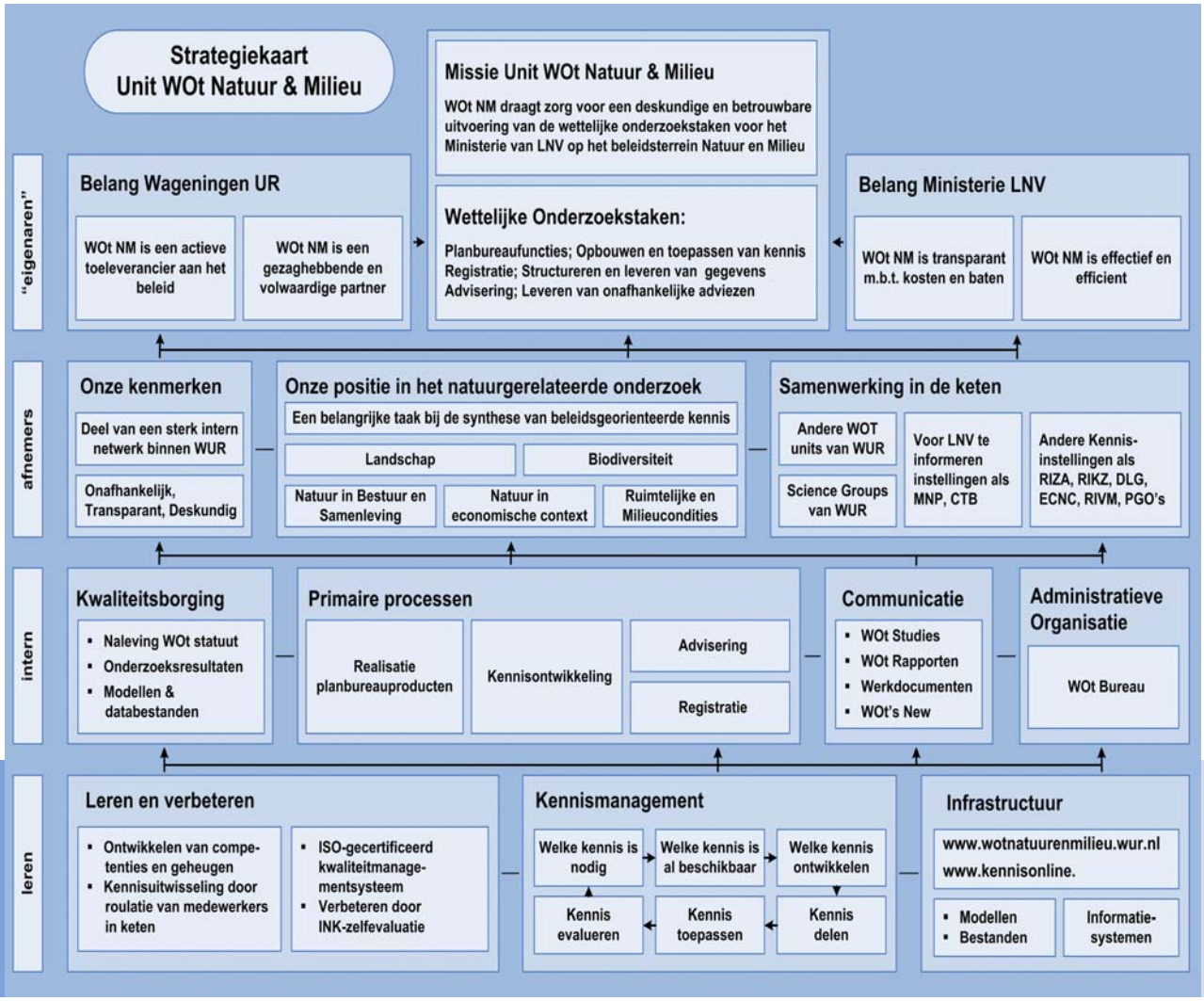
Harm Houweling
Adviseur Kennismanagement
Tel: (0317) 47 79 82
E-mail: harm.houweling@wur.nl

Toelichting op de strategiekaart

De strategiekaart geeft weer hoe de WOT-activiteiten met elkaar samenhangen en hoe deze activiteiten bijdragen aan het realiseren van de WOT-missie. De basis voor de strategiekaart is het concept van de balanced scorecard van Kaplan en Norton. In dit besturingsmodel voor organisaties worden vier 'perspectieven' onderscheiden; de eigenaren, de externe omgeving, de interne bedrijfsprocessen en het leren. Voor ieder perspectief worden strategische doelen geformuleerd. Deze doelen staan niet op zichzelf maar zijn met elkaar verbonden; de eigenaren kijken naar het rendement, dit rendement wordt sterk bepaald door de tevredenheid van de afnemers en andere belanghebbenden (externe omgeving). Om de afnemers tevreden te stellen en te houden moeten de interne processen feilloos verlopen. En om te zorgen dat de interne processen zo blijven, moeten we voortdurend leren en verbeteren.

Voor de WOT N&M betekent dit:

- Laag 1: *de eigenaren.* Wij houden de belangen in het oog van het ministerie van LNV en van Wageningen UR en zorgen voor tevreden afnemers.
- Laag 2: *externe omgeving.* In het belang van onze afnemers verhelderen we onze intermediaire positie in het natuurgerelateerde onderzoek en richten we ons op samenwerking in de keten tussen onderzoek en beleid.
- Laag 3: *interne bedrijfsprocessen.* Kwaliteitsborging, de primaire processen, communicatie en administratieve organisatie moeten feilloos verlopen.
- Laag 4: *leren.* HRM, het ISO-kwaliteitsysteem, kennismanagement en infrastructuur worden benut om kennis en vaardigheden op te bouwen, informatie te ontsluiten en onze processen systematisch te verbeteren.

Kennisvelden

Landschap

Joep Dirkx, Hans Farjon & Wim Nieuwenhuizen

Het kennisveld landschap ontwikkelt graadmeters waarmee kan worden vastgesteld in hoeverre de Nederlandse landschappen kwaliteiten bezitten en hoe die kwaliteiten zich ontwikkelen. Het gaat dan om de kwaliteiten die in de Nota Ruimte zijn genoemd: de natuurlijke, culturele, belevings- en gebruikskwaliteit. Kennis over die veranderingen vormt de basis voor het analyseren van de processen achter landschapsveranderingen in relatie tot het gevoerde beleid.

Om veranderingen in het landschap op te kunnen sporen, is KELK-monitoring ontwikkeld. Hiermee kunnen veranderingen in het landschap in beeld gebracht worden, en kunnen uitspraken worden gedaan over hoe het er met de kwaliteit van het landschap voorstaat. Als input voor de analyses worden vooral landelijke databestanden, zoals de topografische kaart, gebruikt. De betrouwbaarheid van de landschappelijke informatie daarin kon worden getoetst met behulp van de uitkomsten van de Steekproef Landschap, die is gebaseerd op waarnemingen in het veld. Daarbij bleek dat vooral voor het monitoren van kleine groene landschapselementen, landelijke data-bestanden tekort schieten. Extra aandacht hebben we gegeven aan het ontwikkelen en operationaliseren van indicatoren voor verrommeling. Verrommeling is namelijk een belangrijk thema in het landschapsbeleid. KELK-monitoring is ingezet voor de doelbereikingsmonitor Nota Ruimte en de Natuurbalans 2006.

Om de waardering van het landschap te kunnen voorspellen, en om de toekomstige toestand van het landschap te verkennen, heeft de WOT N&M modellen laten ontwikkelen. Deze modellen zijn inmiddels toegepast in diverse publicaties van het MNP. Het huidige onderzoek richt zich op verdere verbetering van het instrumentarium. Zo is voor het recreatiemodel AVANAR vraag en aanbod van recreatiemogelijkheden berekend, een verkenning uitgevoerd naar de recreatieve betekenis van een toegankelijk landelijk gebied en naar methoden om de mate van toegankelijkheid betrouwbaar vast te stellen. Toegankelijkheid is namelijk een belangrijk issue in het landschapsbeleid.

Voor het Belevings-GIS, waarmee op basis van topografische informatie de belevingskwaliteit van het landschap wordt voorspeld, werd de betekenis onderzocht van verschuivingen in de samenstelling van de Nederlandse bevolking en welke rol veranderingen en identiteit spelen bij de beleving van landschappen. De uitkomsten van het onderzoek helpen ook toekomstige resultaten van de Belevingswaardemonitor, die het MNP momenteel ontwikkelt, te kunnen interpreteren. Om het effect van verstedelijking op de belevingswaarde van het landschap te kunnen bepalen, werd een indicator visuele verstoring door verstedelijking ontwikkeld.

Het onderzoek naar processen die ten grondslag liggen aan de veranderingen in het landschap, richtte zich vooral op de wijze waarop het 'ontwikkelen met kwaliteit' beleid in de praktijk vorm krijgt. Met dit beleid beoogt het rijk te bevorderen dat ruimtelijke ontwikkelingen kwaliteit aan het landschap toevoegen. Het onderzoek heeft tot doel indicatoren te ontwikkelen waarmee de resultaten van dit beleid kunnen worden geëvalueerd.

De inspanningen in het onderzoeksprogramma leverden kennis op die het mogelijk maakten om in de Natuurbalans 2006 uitgebreid aandacht te besteden aan de ontwikkelingen in het Nederlandse landschap. De boodschappen uit de Natuurbalans hebben veel aandacht in de landelijke pers gekregen. Zowel televisiejournaals als landelijke dagbladen publiceerden over de verstedelijking en verrommeling van het Nederlandse landschap. De provincie Noord-Brabant, die als meest verrommelde provincie uit de analyses naar voren komt, heeft inmiddels 1 miljoen euro uitgetrokken om verrommeling van het landschap te bestrijden.

Joep Dirkx
Programmaleider Landschap
Tel: (0317) 47 44 07
E-mail: joep.dirkx@wur.nl

Hans Farjon
Senior Beleidsonderzoeker Groene Ruimte
Tel: (0317) 47 43 84
E-mail: hans.farjon@wur.nl

Wim Nieuwenhuizen
Beleidsonderzoeker Groene Ruimte
Tel: (0317) 47 47 68
E-mail: wim.nieuwenhuizen@wur.nl

Natuur in economische context

Tanja de Koeijer & Floor Brouwer

In het sociaal-economisch natuuronderzoek werken we aan de volgende thema's: 1) definiëren en meten van kosten en baten, 2) ontwikkeling, koppeling en ontsluiting van databestanden over kosten en baten van beheer en 3) de ontwikkeling van een economisch-ecologisch optimaliseringsmodel.

Kosten en baten

Om te weten of de uitgaven voor natuur adequaat worden ingezet, is het noodzakelijk om de kosten op consistente wijze te bepalen. Daarom ontwikkelt de WOT N&M een methodiek die aangeeft welke kosten, afhankelijk van doel en actor, moeten worden meegenomen en hoe deze kosten dienen te worden gemeten. In 2003 en 2004 zijn de belangrijkste primaire en secundaire natuurkosten gedefinieerd.

Daarnaast is in 2003 en 2004 aandacht besteed aan de effecten van een natuurinclusieve maatschappelijke kosten-baten analyse (MKBA) op de besluitvorming. Het monetair waarderen van natuureffecten blijkt in de praktijk erg lastig omdat er voor natuur geen markt bestaat waarop natuur verkocht en gekocht kan worden. Iedereen kan genieten van natuur zonder hiervoor te moeten betalen. Om die reden is in 2005 gewerkt aan mogelijke alternatieven om goede afwegingen tussen natuur en economie te kunnen maken. De verschillende visies op de toepassing van MKBA en de twistpunten hierover, zijn op een rij gezet en vergeleken met alternatieve evaluatie-instrumenten.

Databestanden

De ontwikkeling en ontsluiting van databestanden is gericht op het leggen van een relatie tussen de kosten, de ecologische effecten en de managementaspecten van het natuurbeheer. In 2003 is door koppeling van verschillende gegevensbestanden het bedrijfseconomisch profiel van enkele typen bedrijven met agrarisch natuurbeheer in kaart gebracht. In 2004 en 2005 is gestart met het zoeken naar mogelijkheden om bestaande economische en ecologische databestanden te koppelen. Op basis hiervan kunnen de meest kosteneffectieve beheersystemen worden geïdentificeerd en wordt inzicht verkregen in die bedrijfsfactoren die van belang zijn voor de effectiviteit van het beheer. Tot nog toe bleek er erg weinig overlap tussen de economische en ecologische databestanden. In 2006 wordt aansluiting gezocht bij de verplichte monitoring van de weidevogels door de agrarische natuurverenigingen. Daarnaast wordt het economische databestand van particuliere bosbeheerders uitgebreid met de data van de grote terreinbeheerders en het beheer van natuur. Hiermee wordt inzicht verkregen in de kosten van het beheer zowel bos als natuur bij de zowel particuliere beheerders als grote terreinbeheerders.

Optimaliseringsmodel

De ontwikkeling van het economisch-ecologisch optimaliseringsmodel is gericht op het verkennen van kosteneffectieve beheersystemen en op het evalueren van de ecologische en economische effecten bij veranderingen in het milieu- natuur- en/of landbouwbeleid. Het model simuleert het besluitvormingsproces van de ondernemer. Met het model is geanalyseerd of, en voor hoeveel hectare, een agrarisch ondernemer zal deelnemen aan agrarisch natuurbeheer. Het bleek dat de potentiële deelnamebereidheid ruim voldoende is om de taakstelling van het beleid te realiseren. In 2006 wordt het model verder uitgebreid zodat ook de deelnamebereidheid aan particulier natuurbeheer kan worden geanalyseerd.

Tanja de Koeijer
Beleidsonderzoeker
Bedrijfseconomie
Tel: (0317) 47 78 55
E-mail:
tanja.dekoeijer@wur.nl

Floor Brouwer
Programmaleider
Economie
Tel: (070) 335 81 27
E-mail:
floor.brouwer@wur.nl

Natuur in bestuur en samenleving

Birgit Elands, Florence van den Bosch & Karin Sollart

Als de toestand, bereikbaarheid en toegankelijkheid van natuur en landschap veranderen, heeft dat gevolgen voor het draagvlak voor natuur- en landschapsbeleid. In het onderzoek van de WOT N&M is er daarom aandacht voor de relatie tussen groen in de woonomgeving en de gezondheid van de bewoners, en wordt er gekeken naar trends in het maatschappelijk draagvlak voor natuurbeleid. Hoewel er al wel een relatie is aangetoond tussen de hoeveelheid groen in de woonomgeving en de gezondheid van bewoners, is nog niet bekend hoe die twee zich tot elkaar verhouden. Is groen wel de oorzaak van de gezondheid, of zitten er andere verklaringen achter? En welk type groen is op welke manier gezond voor welke bevolkingsgroep?

Onderzoek naar maatschappelijk draagvlak voor natuur- en landschapsbeleid wordt regelmatig gedaan zodat langzamerhand ook trends in het draagvlak zichtbaar worden. De WOT N&M wil bijvoorbeeld onderzoeken of er alleen sprake is van passief draagvlak, of dat mensen zich ook actief inzetten. En hoe zou je dat actieve draagvlak kunnen vergroten?

Inzicht in bestuurlijke processen, van Europees tot regionaal niveau is nodig om verklaringen te vinden voor de toestand van natuur en landschap. Evaluatie van bestuurlijke processen, en de bestuurlijke slagkracht ervan, is daarmee een onderdeel van de evaluatie van het natuur- en landschapsbeleid.

Met het definiëren en operationaliseren van de term bestuurlijke slagkracht willen we een methodiek ontwikkelen waarmee de effectiviteit van bestuurlijke processen bepaald en gemonitord kan worden. Het gaat dan om de effectiviteit van de realisatie van natuur- en landschapsdoelen in een omgeving waarin doelformulering een onderdeel is geworden van de uitvoering van nationaal (en Europees) beleid. Doel(her)formulering speelt bijvoorbeeld een rol bij de vormgeving en uitvoering van het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG) doordat betrokkenen op gebiedsniveau met elkaar in overleg en onderhandeling gaan over de mate waarin en de manier waarop zij doelen willen realiseren. In dit proces bestaat de mogelijkheid dat doelen verschuiven of zelfs veranderen. In het project komen vragen aan de orde als hoe bepaal je de bestuurlijke slagkracht voor het realiseren van natuur- en landschapsdoelen in een omgeving waarin de doelen zullen verschuiven? Hoe monitor je zoiets? Wat zegt dit over de bestuurlijke slagkracht van bijvoorbeeld het ILG met betrekking tot natuur en landschap?

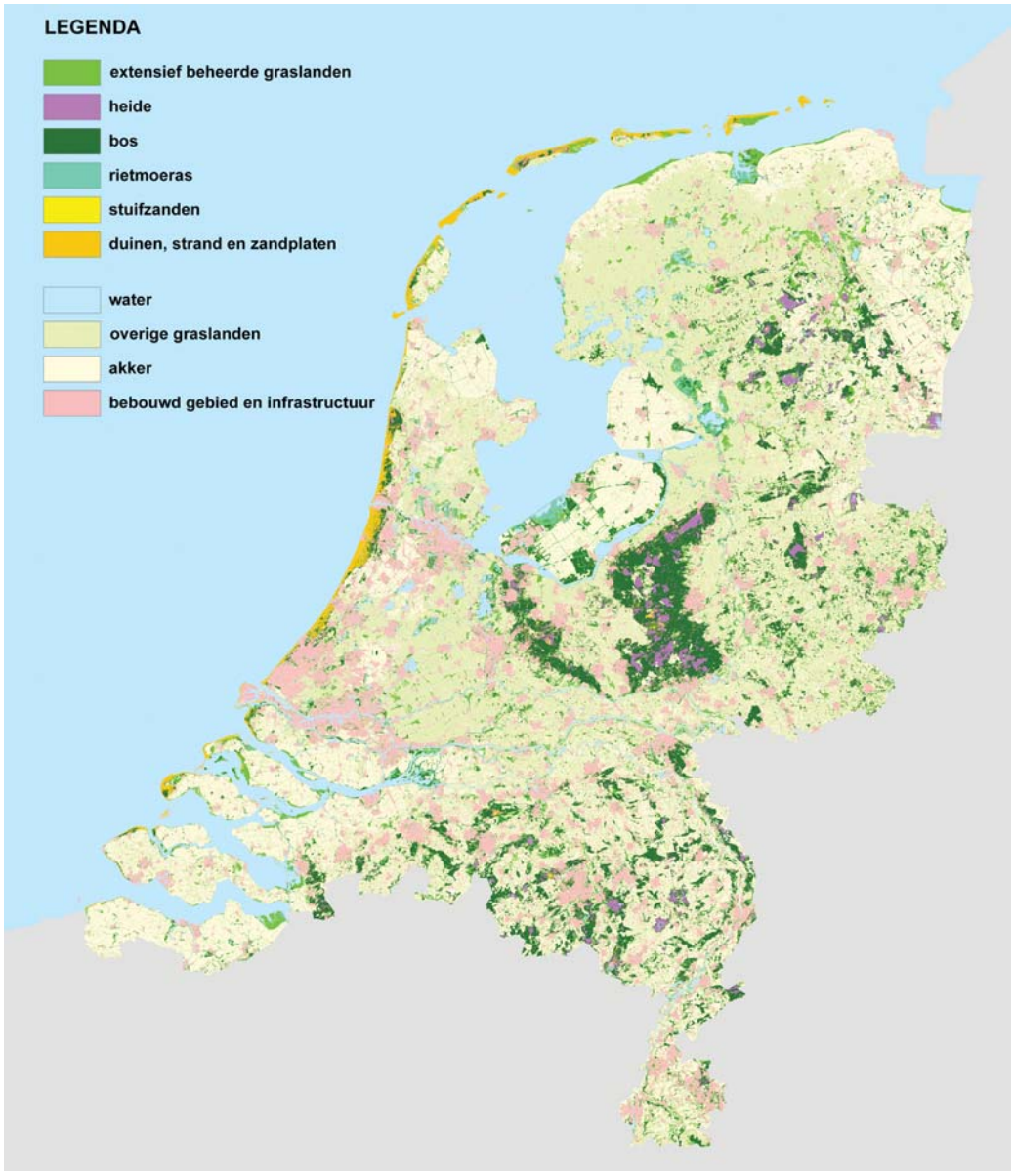
De Europese richtlijnen gaan een steeds belangrijker rol spelen in Nederland. De implementatie ervan is zowel in Nederland als in de andere landen van de Europese Unie in volle gang. De Nederlandse overheid manoeuvreert tussen het voorkomen van veroordelingen van het Europees Hof en het zo veel mogelijk beperken van (de angst voor) 'Nederland op slot'. De WOT N&M laat bijvoorbeeld uitzoeken hoe andere landen met de Europese richtlijnen omgaan en wat Nederland daar eventueel van kan leren.

Birgit Elands
Programmaleider
Bestuur en Samenleving
Tel: (0317) 47 87 17
E-mail:
birgit.elands@wur.nl

Florence van den Bosch
Beleidsonderzoeker
Bestuur
Tel: (0317) 47 87 15
E-mail:
florence.vandenbosch@wur.nl

Karin Sollart
Beleidsonderzoeker
Samenleving
Tel: (0317) 47 45 92
E-mail:
karin.sollart@wur.nl

Basiskaart Natuur (versie 2004).

Biodiversiteit

Harm Houweling

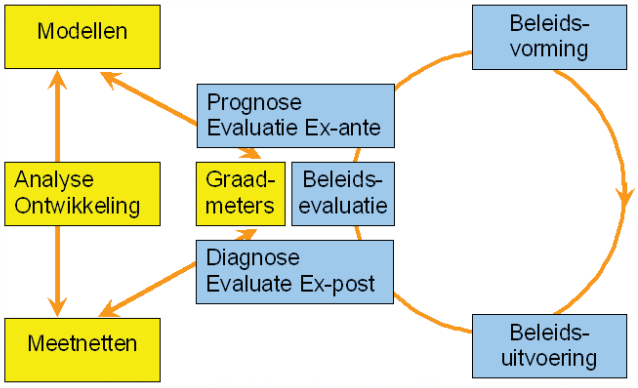
De biodiversiteit in Nederland is vergeleken met andere plekken binnen de Europese Unie, relatief hoog. Dat hebben we te danken aan de ligging van Nederland in de delta van grote rivieren. Dankzij deze gunstige situatie bestaan hier, naast een grote bevolkingsdichtheid, veel verschillende habitattypen op korte afstand van elkaar. Nederland herbergt dan ook een aantal internationaal unieke natuurwaarden en heeft internationaal de verplichting om deze biodiversiteit in stand te houden. In het door de EU opgezette Natura 2000-netwerk gaat het in Nederland vooral om grote wateren, moerassen, duinen en stuifzanden.

Het rijksbeleid richt zich op de duurzame instandhouding en ontwikkeling van natuur en biodiversiteit in deze Natura 2000-gebieden en in de ecologische hoofdstructuur (EHS), het netwerk van aangesloten natuurgebieden en verbindingen in Nederland. De mariene EHS (Noordzee, Wadden, kust en estuaria) vormt hierin een bijzonder onderdeel.

Het kennisveld Biodiversiteit draagt bij aan de kennis die het MNP in staat stelt de Nederlandse regering te voorzien van onafhankelijke evaluaties en verkenningen van het gevoerde of voorgenomen beleid en de invloed daarvan op mens, plant en dier. Het MNP beschikt daarvoor over een samenhangend raamwerk van onderling afgestemde graadmeters, modellen en (ruimtelijke) informatiebestanden. In 2007 richt het kennisveld Biodiversiteit zich op de integratie van het raamwerk met gedetailleerde verspreidingsgegevens van terreinbeheerders en particuliere gegevensbeherende organisaties (planten, vogels, vlinders) als aanvulling en voor de validatie. Verder komt er een toelichting op de natuur-graadmeters van het MNP waarin voor beleidmakers de samenhang tussen de verschillende graadmeters en de toepassingsmogelijkheden duidelijk wordt gemaakt (zie ook figuur).

De ontwikkeling van de Basiskaart Natuur sluit aan bij dit raamwerk. In 2006 hebben we de eerste versie van deze basiskaart voor de terrestrische natuur afgerond en zijn we gestart met de uitbreiding van deze kaart naar aquatische natuur. De Basiskaart Natuur geeft een landsdekkend overzicht van het actuele natuurareaal in Nederland en zal dienen als gemeenschappelijke basiskaart voor projecten die voor en door het MNP worden uitgevoerd rond het onderwerp natuur.

Naast de ontwikkeling en toepassing van graadmeters, modellen en bestanden worden thematische onderwerpen aangepakt. Zo laat de WOT N&M onderzoeken of de EHS nog voldoende aansluit bij de nationale (en internationale) beleidsdoelstellingen voor natuur en landschap. Wat zijn, gegeven deze doelstellingen, de vereiste milieucondities en grootte van de EHS? En wat zijn, gelet op de actuele condities, de financiële consequenties voor verwerving, inrichting en beheer?

Harm Houweling
Adviseur Kennismanagement
Tel: (0317) 47 79 82
E-mail:
harm.houweling@wur.nl

Milieu

Jennie van der Kolk & Oene Oenema

Intensivering, specialisering en rationalisering van de landbouwproductie hebben ertoe geleid dat de belasting van het milieu door de landbouw in de periode 1950-1980 fors is toegenomen. Vanaf 1985 hebben milieubeleid en veranderingen in landbouwbeleid er weliswaar voor gezorgd dat deze milieubelasting is afgenomen, maar dit is nog onvoldoende geweest om de gewenste natuur te ontwikkelen en de biodiversiteit te beschermen. Om de veranderingen in de toestand van het milieu in het landelijk gebied in beeld te brengen, brengt het MNP jaarlijks een milieubalans uit. De WOT N&M draagt bij aan deze balans door het genereren en analyseren van landsdekkende informatie over de trends in, en effecten van beleid en autonome ontwikkelingen op vermesting, verzuring, verontreiniging en verdroging.

Naast monitoring op basis van kwantitatieve gegevens wordt binnen het onderzoeksprogramma Milieuplanbureaufunctie ook gewerkt aan participatieve monitoring. Deze vorm van monitoring probeert via dialoog met stakeholders in de landbouw, in beeld te brengen in hoeverre de landbouw-sector zelf ook vindt dat zij zich beweegt richting een meer duurzame landbouw.

Verder is er binnen het programma aandacht voor verkenningen. Hiermee proberen we een schatting te maken van de gevolgen van maatschappelijke ontwikkelingen en beleid op de toekomst van de landbouw en het landelijk gebied. Hierbij wordt niet alleen naar milieu gekeken, maar wordt het in het gehele duurzaamheidkader opgepakt. Deze verkenningen worden uitgevoerd op landelijke schaal maar we verkennen ook wat de betekenis is van allerlei ontwikkelingen op gebiedsniveau.

Jennie van der Kolk
Programmaleider
Milieuplanbureaufunctie
Tel: (0317) 47 43 36
E-mail:
jennie.vanderkolk@wur.nl

Oene Oenema
Senior onderzoeker
Nutriënten en bodemgebruik
Tel: (0317) 47 46 13
E-mail:
oene.oenema@wur.nl

Onafhankelijk, transparant en betrouwbaar

Goed functionerende wettelijke onderzoekstaken worden meer dan alleen deskundig uitgevoerd: Het is minstens zo belangrijk dat we uit betrouwbare bron onafhankelijke informatie op transparante wijze kunnen leveren. Ook in 2006 hebben we hier de noodzakelijke aandacht aan besteed. Niet alleen door tijd te steken in de kwaliteitszorg, maar ook door duidelijke communicatie, het op orde houden van de sleutel-expertise en het publiceren op het niveau van onze doelgroepen.

Communicatie

Bram ten Cate

Een goede communicatie is nodig om de transparantie van het werk van de WOT Natuur & Milieu te bevorderen. Voor de interne en externe communicatie maken we gebruik van een aantal communicatiemedia.

- In 'WOt's new' - de verbindingsschakel tussen WOT-medewerkers en de gebruikers van onze resultaten - beschrijven we tweemaandelijks in een notendop wat er zoal speelt bij de WOT N&M.
- 'WOt-studies' en incidentele brochures maken het meest maatschappijrelevante onderzoek toegankelijk voor een breder publiek.
- 'WOt-rapporten' bevatten resultaten van afgerond wetenschappelijk onderzoek.
- 'WOt-werkdocumenten bevatten informatie over tussen-resultaten van onderzoek en andere - vooral proces-matige - activiteiten.

Ook is er de website *www.wotnatuurenmilieu.wur.nl.* Alle producten van de WOT N&M zijn op de site te raadplegen en te downloaden. Informatie over projecten is voornamelijk te vinden op de website *www.kennisonline.wur.nl.*

Logistiek

Marc Hoogerwerf & Wim Daamen

Voor het Milieu- en Natuurplanbureau is het essentieel dat ze beschikt over bruikbare basisgegevens, modellen en scenario's van voldoende kwaliteit waaruit beleidsrelevante informatie in de vorm van graadmeters en indicatoren kan worden afgeleid. Om dit te bereiken, werken we samen aan een informatie-infrastructuur voor de Natuur- en Milieuplanbureaufunctie.

Een informatie-infrastructuur bestaat uit de informatie zelf en de infrastructurele voorzieningen om deze informatie uit te wisselen. Voorzieningen kunnen technisch zijn (hard- en software), maar ook organisatorisch, bijvoorbeeld de verdeling van taken. Een paar voorbeelden van de informatie-infrastructuur en de bijbehorende databases zijn de websites *www.duin.natuurgegevens.nl/Portal/* en *www.groene-omgeving.nl* en het dataportaal van MNP.

Deze laatste wordt door onder andere de projectmedewerkers van de Natuurbalans gebruikt voor de uitwisseling van ruimtelijke gegevensbestanden (Digital Datastore) en indicatoren (www.indibase.nl).

Voor een goede informatielogistiek blijkt het slechten van grenzen tussen organisaties een noodzakelijke voorwaarde. Een vrije uitwisseling van data op rijksniveau zou de efficiëntie van de planbureaufuncties, maar ook van andere rijkstaken, ten goede komen.

Bram ten Cate
Communicatieadviseur
Tel: (0317) 47 44 82
E-mail:
bram.tencate@wur.nl

Marc Hoogerwerf
Teamleider
Team Geoservices
Tel: (0317) 47 46 49
E-mail:
marc.hoogerwerf@wur.nl

Wim Daamen
Adviseur
Gegevensvoorziening
Tel: (0317) 47 88 95
E-mail:
wim.daamen@wur.nl

Kwaliteitszorg

Bram ten Cate & Harm Houweling

Om te kunnen voldoen aan de eisen die voortvloeien uit het WOT-statuut, beschikt de WOT N&M over een kwaliteits-systeem op basis van normen volgens ISO-9001. Dit certificaat is in 2006 weer voor drie jaar toegekend.

Verder vinden regelmatig audits plaats die specifiek gericht zijn op de naleving van het WOT-statuut, zoals de werkwijze bij non-compliance, onafhankelijkheid en belangen-verstrengeling. Deze audits worden uitgevoerd onder verantwoordelijkheid van Wageningen UR.

In 2006 heeft de, op initiatief van de WOT N&M ingestelde, Stuurgroep KwaliteitsSlag van Wageningen UR zijn resultaten opgeleverd. De wetenschappelijke modellen en gegevens-bestanden die Wageningen UR inzet voor het MNP voldoen nu alle aan de gestelde criteria. We waken ervoor dat dit vanaf nu zo blijft.

De WOT N&M besteedt veel zorg aan de ontwikkeling van kennis en vaardigheden van medewerkers. Minder ervaren medewerkers krijgen bijvoorbeeld in het eerste jaar ruim gelegenheid om contacten met het beleid op te doen. En door een roulatiesysteem komen medewerkers veelvuldig in contact met andere disciplines.

Programma-assistentie en secretariaat

Dorien van der Zwaag & Jolanda Eimers

Een belangrijke pilaar voor goed functionerende wettelijke onderzoekstaken wordt gevormd door de medewerkers die ondersteuning leveren bij de uitvoering van projecten. Dankzij hen zijn medewerkers goed bereikbaar, is belangrijke informatie via het archief ontsloten, is de financiële voortgang van projecten inzichtelijk en is er hulp bij het organiseren van het werk en het verkrijgen van de daarvoor benodigde zaken.

Dorien van der Zwaag
Programma-assistent
Tel: (0317) 47 79 95
E-mail:
dorien.vanderzwaag@wur.nl

Jolanda Eimers
Management-assistent
Tel: (0317) 47 78 44
E-mail:
jolanda.eimers@wur.nl

Sleutelexpertise

In de voorgaande teksten zijn de activiteiten van de WOT Natuur & Milieu inhoudelijk aan bod gekomen. Deze taken zijn echter alleen te vervullen als medewerkers met hoogwaardige expertise beschikbaar zijn op een aantal vakgebieden. De WOT N&M zorgt er voor dat per sleutelexpertise minimaal één expert aanwezig is met voldoende wetenschappelijk gezag en een aantoonbare onafhankelijke status. Daarnaast bestaat er een netwerk van wetenschappers binnen Wageningen UR waar de expert op terug kan vallen.

nr	Sleutelexpertise	Vakgebied	Kwaliteit en continuïteit: Het netwerk van Wageningen UR, Science Group (SG) en Centrum
1	Biodiversiteit	Ecologie	ESG-Ecosystemen
2	Landschap	Landschapsbeleid (inter)nationaal Effectenanalyses landschapsbeleid Scenarioanalyses	ESG-Landschap
3	Natuur in bestuur en samenleving	Natuurbeleid Institutionele context Actorenanalyse	ESG-Landschap SSG-Maatschappijvraagstukken
4	Natuur in economische context	Natuur voor mensen Kosten/effectiviteit N&L beleid Maatschappelijke betekenis N&L Bedrijfsvoering agrariërs Landbouw en biodiversiteit	SSG-Maatschappijvraagstukken
5	Ruimtelijke condities voor natuur	Natuurbeleid Natuur internationaal Effecten analyses natuurbeleid Scenarioanalyses	ESG-Landschap ESG-Ecosystemen SSG-Maatschappijvraagstukken
6	Milieucondities voor natuur	Mest en ammoniak (beleid) Koolstof (klimaatbeleid)	ESG-Bodem SSG-Landbouw
7	Watercondities voor natuur	Zeezoogdieren en mariene ecosystemen Grond- en oppervlaktewater	IMARES ESG-Ecosystemen ESG-Water
8	Informatiesystemen voor natuur en milieu	GIS Database management Datalogistiek Graadmeters	ESG-Geo-Informatie

ESG = Environmental Sciences Group, SSG = Social Sciences Group

WOT Natuur & Milieu: Samenwerken staat centraal.

WOT-statuut

De aantasting van biodiversiteit in de natuur en in agro-systemen, de besmetting van onze voedselketen met ziekteverwekkers of giftige stoffen en de uitbraak van zeer besmettelijke dierziekten hebben zeer grote maatschappelijke gevolgen, onder meer voor de leefbaarheid van Nederland. De belangen van vele burgers en het bedrijfsleven kunnen ernstig geschaad worden. Niet voor niets dat de overheid dus zware eisen stelt aan de ondersteuning die Wageningen UR op dit gebied levert. Die ondersteuning moet onafhankelijk, betrouwbaar en transparant zijn. Wageningen UR en het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit hebben in een overeenkomst, het statuut Wettelijke Onderzoekstaken (WOT-statuut), vastgelegd hoe dat gewaarborgd kan worden. De WOT-taken zijn belegd bij aparte eenheden van Wageningen UR. De eenheid WOT Natuur & Milieu is een van deze zes eenheden. Wetenschappers in deze een-heden werken niet gelijktijdig aan onderzoek voor partijen die belang hebben bij de uitkomst van het onderzoek. Kwaliteitszorg staat op een hoog niveau en de naleving van het WOT-statuut wordt met aparte controles gewaarborgd.

Publicaties

De WOT N&M onderscheidt sinds 2005 de volgende categorieën publicaties: WOt-studies, WOt-rapporten en WOt-Werkdocumenten en (bijdragen aan) MNP-producten. Hierna volgt een overzicht van verschenen publicaties in 2005 en 2006.

WOt-studies

Publicaties in de reeks 'WOt-studies' voldoen aan hoge eisen van wetenschappelijhke verantwoording en leesbaarheid. Ze ondergaan een wetenschappelijke en journalistieke review. In 2005 is de eerste studie in deze reeks verschenen.

Nr. 1 Bosch, F. van, 2005
Natuur in beleidsprocessen

Nr. 2 Oenema, O., J.W.H. van der Kolk & A.E. Groot, 2006
Landbouw en milieu in transitie

Nr. 3 Heide, C.M. van der, E.J. Bos & J. Vreke, 2006
Analyseren en evalueren van beleidsmaatregelen met een effect op natuur en milieu

Nr. 4 Boer, S. de, M. van der Zouwen, P. Roza & J. van den Berg, 2006
Bestuurlijke variëteit in natuur- en landschapsbeleid; vergelijkende analyse van regionale beleidsarrangementen rond de Wijde Biesbosch, het Drents-Friese Wold en het Groote Veld

WOt-rapporten

Publicaties in de reeks 'WOt-rapporten' voldoen aan hoge eisen van wetenschappelijhke verantwoording. Ze ondergaan een wetenschappelijke review. De reeks is gestart in 2005. De volgende rapporten zijn verschenen.

1 Wamelink, G.W.W., J.G.M. van der Greft-van Rossum & R. Jochem (2005)
Gevoeligheid van LARCH op vegetatieverandering gesimuleerd door SUMO

2 Broek, J.A. van den (2005)
Sturing van stikstof- en fosforverliezen in de Nederlandse landbouw: een nieuw mestbeleid voor 2030

3 Schrijver, R.A.M., R.A. Groeneveld, T.J. de Koeijer & P.B.M. Berentsen (2005)
Potenties bij melkveebedrijven voor deelname aan de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer

4 Henkens, R.J.H.G., S. de Vries, R. Jochem, R. Pouwels & M.J.S.M. Reijnen (2005)
Effect van recreatie op broedvogels op landelijk niveau; Ontwikkeling van het recreatiemodel FORVISITS 2.0 en koppeling met LARCH 4.1

5 Ehlert, P.A.I. (2005)
Toepassing van de basisvrachtbenadering op fosfaat van compost; Advies

6 Veeneklaas, F.R., J.L.M. Donders & I.E. Salverda (2006)
Verrommeling in Nederland

7 Kistenkas, F.H. & W. Kuindersma (2005)
Soorten en gebieden; Het groene milieurecht in 2005

8 Wamelink, G.W.W. & J.J. de Jong (2005)
Kansen voor natuur in het veenweidegebied; Een modeltoepassing van SMART2-SUMO2, MOVE3 en BIODIV

9 Runhaar, J., J. Clement, P.C. Jansen, S.M. Hennekens, E.J. Weeda, W. Wamelink, E.P.A.G. Schouwenberg (2005)
Hotspots floristische biodiversiteit

10 Cate, B. ten, H.Houweling, J. Tersteeg & I. Verstegen (Samenstelling) (2005)
Krijgt het landschap de ruimte? - Over ontwikkelen en identiteit

11 Selnes. T.A., F.G. Boonstra & M.J. Bogaardt (2005)
Congruentie van natuurbeleid tussen bestuurslagen

12 Leneman, H., J. Vader, E. J. Bos en M.A.H.J. van Bavel (2006)
Groene initiatieven in de aanbieding. Kansen en knelpunten van publieke en private financiering

13 Kros, J, P. Groenendijk, J.P. Mol-Dijkstra, H.P. Oosterom, G.W.W. Wamelink (2005)
Vergelijking van SMART2SUMO en STONE in relatie tot de modellering van de effecten van landgebruikverandering op de nutriëntenbeschikbaarheid

14 Brouwer, F.M, H. Leneman & R.G. Groeneveld (2006)
The international policy dimension of sustainability in Dutch agriculture

15 Vreke, J., R.I. van Dam & F.H. Kistenkas (2005)
Provinciaal instrumentarium voor groenrealisatie

16 Dobben, H.F. van, G.W.W. Wamelink & R.M.A. Wegman (2005)
Schatting van de beschikbaarheid van nutriënten uit de productie en soortensamenstelling van de vegetatie. Een verkennende studie

17 Groeneveld, R.A. & D.A.E. Dirks (2006)
Bedrijfseconomische effecten van agrarisch natuurbeheer op melkvee-bedrijven; Perceptie van deelnemers aan de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer

18 Hubeek, F.B., F.A. Geerling-Eiff, S.M.A. van der Kroon, J. Vader & A.E.J. Wals (2006)
Van adoptiekip tot duurzame stadswijk; Natuur- en milieueducatie in de praktijk

19 Kuindersma, W., F.G. Boonstra, S. de Boer, A.L. Gerritsen, M. Pleijte & T.A. Selnes (2006)
Evalueren in interactie. De mogelijkheden van lerende evaluaties voor het Milieu- en Natuurplanbureau

20 Koeijer, T.J. de, K.H.M. van Bommel, M.L.P. van Esbroek, R.A. Groeneveld, A. van Hinsberg, M.J.S.M. Reijnen & M.N. van Wijk (2006)
Methodiekontwikkeling kosteneffectiviteit van het natuurbeleid. De realisatie van het natuurdoel 'Natte Heide'

21 Bommel, S. van, N.A. Aarts & E. Turnhout (2006)
Over betrokkenheid van burgers en hun perspectieven op natuur

22 Vries, S. de & Boer, T.A. de, (2006)
Toegankelijkheid agrarisch gebied voor recreatie: bepaling en belang. Veldinventarisatie en onderzoek onder in- en omwonenden in acht gebieden

23 Pouwels, R., H. Sierdsema & W.K.R.E. van Wingerden (2006)
Aanpassing LARCH; maatwerk in soortmodellen

24 Buijs, A.E., F. Langers & S. de Vries (2006)
Een andere kijk op groen; beleving van natuur en landschap in Nederland door allochtonen en jongeren

25 Neven, M.G.G., E. Turnhout, M.J. Bogaardt, F.H. Kistenkas & M.W. van der Zouwen (2006)
Richtingen voor Richtlijnen; implementatie Europese Milieurichtlijnen, en interacties tussen Nederland en de Europese Commissie.

26 Hoogland, T. & J. Runhaar (2006)
Neerschaling van de freatische grondwaterstand uit modelresultaten en de Gt-kaart

27 Voskuilen, M.J. & T.J. de Koeijer (2006)
Profiel deelnemers agrarisch natuurbeheer

28 Langeveld, J.W.A. & P. Henstra (2006)
Waar een wil is, is een weg; succesvolle initiatieven in de transitie naar duurzame landbouw .

29 Kolk, J.W.H. van der, H. Korevaar, W.J.H. Meulenkamp, M. Boekhoff, A.A. van der Maas, R.J.W. Oude Loohuis & P.J. Rijk (2006)
Verkenningen duurzame landbouw. Doorwerking van wereldbeelden in vier Nederlandse regio's

30 Vreke, J., M. Pleijte, R.C. van Apeldoorn, A. Corporaal, R.I. van Dam & M. van Wijk (2006)
Meerwaarde door gebiedsgerichte samenwerking in natuurbeheer?

31 Groeneveld, R.A., R.A.M. Schrijver & D.P. Rudrum (2006)
Natuurbeheer op veebedrijven: uitbreiding van het bedrijfsmodel FIONA voor de Subsidieregeling Natuurbeheer

32 Nieuwenhuizen, W., M. Pleijte, R.P. Kranendonk & W.J. de Regt (2006)
Ruimte voor bouwen in het buitengebied; de uitvoering van de Wet op de Ruimtelijke Ordening in de praktijk

33 Boonstra, F.G., W.W. Buunk & M. Pleijte (2006)
Governance of nature. De invloed van institutionele veranderingen in natuurbeleid op de betekenisverlening aan natuur in het Drents-Friese Wold en de Cotswolds

WOt-werkdocumenten

Publicaties in de reeks 'WOt-werkdocumenten zijn verschillend van kwaliteit. Ze zijn vooral bedoeld voor intern gebruik. De reeks omvat zowel inhoudelijke documenten als procesdocumenten. De reeks is gestart in 2005. De volgende werkdocumenten zijn verschenen.

2005

1 Eimers, J.W. (Samenstelling). *Projectverslagen 2004.*

2 Hinssen, P.J.W. *Strategisch Plan van de Unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, 2005 - 2009.*

3 Sollart, K.M. *Recreatie: Kennis en datavoorziening voor MNP-producten. Discussienotitie.*

4 Jansen, M.J.W. *ASSA: Algorithms for Stochastic Sensitivity Analysis. Manual for version 1.0.*

5 Goossen, C.M. & S. de Vries. *Beschrijving recreatie-indicatoren voor de Monitoring en Evaluatie Agenda Vitaal Platteland (ME AVP)*

6 Mol-Dijkstra, J.P. *Ontwikkeling en beheer van SMART2-SUMO. Ontwikkelings- en beheersplan en versiebeheerprotocol.*

7 Oenema, O. *How to manage changes in rural areas in desired directions?*

8 Dijkstra, H. *Monitoring en Evaluatie Agenda Vitaal Platteland; inventarisatie aanbod monitoringsystemen.*

9 Ottens, H.F.L & H.J.A.M. Staats. *BelevingsGIS (versie2). Auditverslag.*

10 Straalen, F.M. van. *Lijnvormige beplanting Groene Woud. Een studie naar het verdwijnen van lanen en perceelsrandbegroeiing in de Meierij.*

11 Programma Commissie Natuur. *Onderbouwend Onderzoek voor de Natuurplanbureau-functie van het MNP; Thema's en onderzoeksvragen 2006.*

12 Velthof, G.L. (samenstelling). *Commissie van Deskundigen Meststoffenwet. Taken en werkwijze.*

13 Sanders, M.E. & G.W. Lammers. *Lokaliseren kansen en knelpunten van de Ecologische Hoofdstructuur - met informatie van de terreinbeheerders.*

14 Verdonschot, P.F.M., C.H.M. Evers, R.C. Nijboer & K. Didderen. *Graadmeters aquatische natuur. Fase 1: Vergelijking van de graadmeter Natuurwaarde met de Natuurdoeltypen en KRW-maatlatten*

15 Hinssen, P.J.W. *Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu. Werkplan 2006*

16 Melman, Th.C.P., R.G. Groeneveld, R.A.M. Schrijver & H.P.J. Huiskes *Ontwikkeling economisch-ecologisch optimaliseringmodel natuurbeheer in combinatie met agrarische bedrijfsvoering. Studie in het licht van LNV-beleidsombuiging "van verwerving naar beheer"*

17 Vreke, J., R.I. van Dam & F.J.P. van den Bosch. *De plaats van natuur in beleidsprocessen. Casus: Besluitvormingsproces POL-aanvulling Bedrijventerrein Zuid-Limburg*

18 Gerritsen, A.L., J. Kruit & W. Kuindersma. *Ontwikkelen met kwaliteit. Een verkenning van evaluatiecriteria*

19 Bont, C.J.A. de, M. Boekhoff, W.A. Rienks, A. Smit & A.E.G. Tonneijck. *Impact van verschillende wereldbeelden op de landbouw in Nederland. Achtergronddocument bij 'Verkenning Duurzame Landbouw'*

20 Rienks, W.A. & J.A. Klijn. *Naar EURuralis 2.0. Vooronderzoek naar mogelijkheden tot verbetering, verdieping, interactievere presentatie, Europees draagvlak en 'downscaling'*

2006

21 Rienks, W.A., I. Terluin & P.H. Vereijken.
Towards sustainable agriculture and rural areas in Europe. An assessment of four EU regions

22 Knegt, B. de, H.W.B. Bredenoord, J. Wiertz & M.E. Sanders.
Monitoringsgegevens voor het natuurbeheer anno 2005. Ecologische effectiviteit regelingen natuurbeheer: Achtergrondrapport 1

23 *Jaarrapportage 2005. WOT-04-001 - Monitor- en Evaluatiesysteem Agenda Vitaal Platteland*

24 *Jaarrapportage 2005. WOT-04-002 - Onderbouwend Onderzoek Natuurplanbureaufunctie*

25 *Jaarrapportage 2005. WOT-04-385 - Milieuplanbureaufunctie*

26 *Jaarrapportage 2005. WOT-04-394 – Natuurplanbureaufunctie*

27 *Jaarrapportage 2005. WOT-04 - Kennisbasis*

28 Verboom, J., R. Pouwels, J. Wiertz & M. Vonk.
Strategisch Plan LARCH. Van strategische visie naar plan van aanpak

29 Velthof, G.L. en J.J.M. van Grinsven (eds.)
Inzet van modellen voor evaluatie van de meststoffenwet. Advies van de CDM-werkgroep Harmonisatie modellen

30 Hinssen, M.A.G., R. van Oostenbrugge & K.M. Sollart.
Draaiboek Natuurbalans. Herziene versie

31 Swaay, C.A.M. van, V. Mensing & M.F. Wallis de Vries.
Hotspots dagvlinder biodiversiteit

32 Goossen, C.M. & F. Langers.
Recreatie en groen in en om de stad. Achtergronddocument bij Natuurbalans 2006

33 Turnhout, Chr. Van, W.-B. Loos, R.P.B. Foppen & M.J.S.M. Reijnen.
Hotspots van biodiversiteit in Nederland op basis van broedvogelgegevens

34 Didderen, K en P.F.M. Verdonschot.
Graadmeter Natuurwaarde aquatisch. Typen, indicatoren en monitoring van regionale wateren

35 Wamelink, G.W.W., G.J Reinds, J.P. Mol-Dijkstra, J. Kros, H.J. Wieggers.
Verbeteringen voor de Natuurplanner

36 Groeneveld, R.A. & R.A.M. Schrijver.
FIONA 1.0; Technical description

37 Luesink, H.H., M.J.C. de Bode, P.W.G. Groot Koerkamp, H. Klinker, H.A.C. Verkerk & O.Oenema.
Protocol voor monitoring landelijke mestmarkt onder een stelsel van gebruiksnormen

38 Bakker-Verdurmen, M.R.L., J.W. Eimers, M.A.G. Hinssen-Haanen, T.J. van der Zwaag-van Hoorn.
Handboek secretariaat WOT Natuur & Milieu

39 Pleijte, M. & M.A.H.J. van Bavel.
Europees en gebiedsgericht beleid: natuur tussen hamer en aambeeld? Een verkennend onderzoek naar de relatie tussen Europees en gebiedsgericht beleid

40 Kramer, H. G.W. Hazeu & J. Clement.
Basiskaart Natuur 2004; vervaardiging van een landsdekkend basisbestand terrestrische natuur in Nederland

41 Koomen, A.J.M., W. Nieuwenhuizen, J. Roos-Klein Lankhorst, D.J. Brus & P.F.G. Vereijcken.
Monitoring landschap; gebruik van steekproeven en landsdekkende bestanden

42 Selnes, T.A., M.A.H.J. van Bavel & T. van Rheenen.
Governance of biodiversity

43 Vries, S. de.
Veranderende landschappen en hun beleving

44 Broekmeijer, M.E.A. & F.H. Kistenkas.
Bouwen en natuur: Europese natuurwaarden op het ruimtelijk ordenings spoor. Achtergronddocument bij Natuurbalans 2006

Bijdragen aan MNP-producten

(selectie)

Dirkx, G.H.P., H.J. Agricola, J. Roos-Klein Lankhorst & J.M.J. Farjon, 2006. *Landschap in Natuurbalans 2005. Achtergronden bij de Natuurbalans 2005.* Rapport nr. 408763009. Milieu- en Natuurplanbureau, Bilthoven

Egmond, P. M. van & T.J. de Koeijer, 2005. *Van aankoop naar beheer; verkenning kansrijkheid omslag natuurbeleid I.* Rapport nr. 408767001. Milieu- en Natuurplanbureau, Bilthoven

Lammers, G.W. , A. van Hinsberg, W. Loonen, M.J.S.M. Reijnen & M.E. Sanders, 2005. *Optimalisatie Ecologische Hoofdstructuur.* Rapport nr. 408768003. Milieu- en Natuurplanbureau, Bilthoven

Ligthart, S.S.H., 2006. *Realisatie EHS: de provincies aan het stuur? Achtergronden bij de Natuurbalans 2005.* Rapport nr. 408763007. Milieu- en Natuurplanbureau, Bilthoven

Melman, D., 2006. *Geldstromen in het soortenbeleid. Achtergronden bij de Natuurbalans 2005.* Rapport nr. 408763014. Milieu- en Natuurplanbureau, Bilthoven

Milieu- en Natuurplanbureau, 2005. *Milieubalans 2005.* MNP, Bilthoven

Milieu- en Natuurplanbureau, 2005. *Natuurbalans 2005.* MNP, Bilthoven

Milieu- en Natuurplanbureau, 2006. *Milieubalans 2006.* MNP, Bilthoven

Milieu- en Natuurplanbureau, 2006. *Natuurbalans 2006.* MNP, Bilthoven

Milieu- en Natuurplanbureau, 2006. *www. milieuennatuurcompendium.nl*

Salverda, I. & P. Chardon, 2006. *Ramsar Conventie in Nederland. Achtergronden bij de Natuurbalans 2005.* Rapport nr. 408763016. Milieu- en Natuurplanbureau, Bilthoven

Snellen, D., H. Farjon, R. Kuiper & N. Pieterse, 2006. *Monitor Nota Ruimte; de opgave in beeld.* Ruimtelijk Planbureau/ Milieu- en Natuurplanbureau/ NAi Uitgevers - Rotterdam

Wijk, M.N. van, M.E. Sanders, J.J. de Jong & M.P. van Veen, 2006. *Natuurbeheer in de duinen. Achtergronden bij de Natuurbalans 2005.* Rapport nr. 408763012. Milieu- en Natuurplanbureau, Bilthoven

Wolfert, H.P., M.J. Koning & B.S.J. Nijhof, 2006. *Grote rivieren: veiligheid en natuur. Achtergronden bij de Natuurbalans 2005.* Rapport nr. 408763013. Milieu- en Natuurplanbureau, Bilthoven

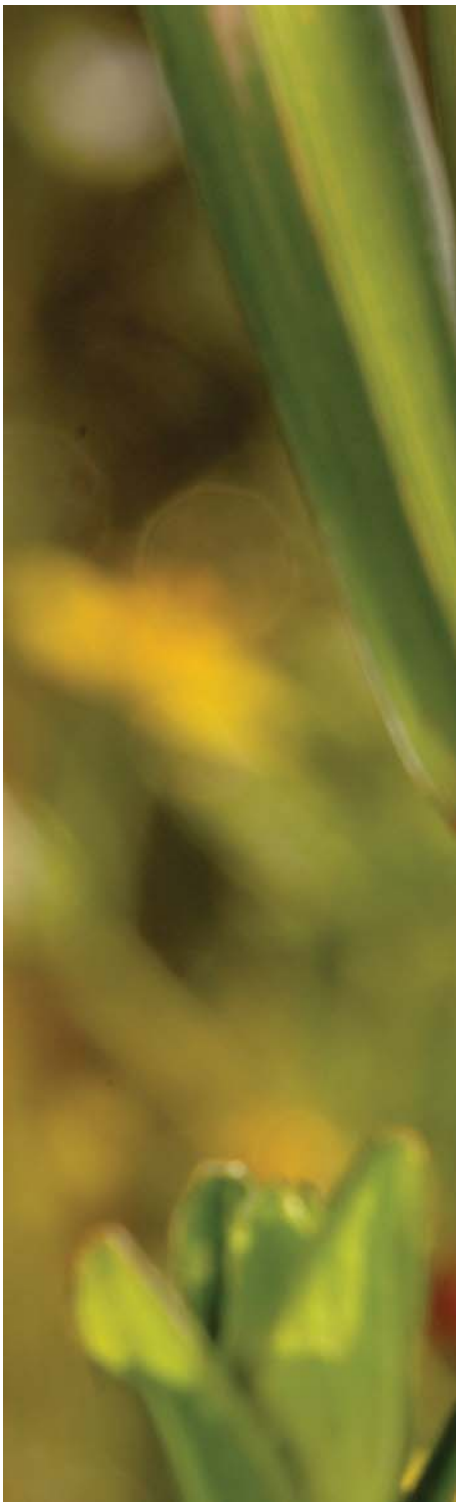
Contactgegevens

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu
Droevendaalsesteeg 3
Postbus 47
6700 AA Wageningen
Tel: (0317) 47 78 44
Fax: (0317) 42 49 88
E-mail: info.wnm@wur.nl
Website: www.wotnatuurenmilieu.wur.nl & www.kennisonline.wur.nl

Colofon

© **2006 Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu - Wageningen**

Samenstelling en redactie:	*Bram ten Cate & Paul Hinssen*
Redactioneel adviseur:	*Geert van Duinhoven*
Landschapsfoto's en foto omslag:	*Roel Hoeve, Vollenhove*
Overige foto's:	*Guy Ackermans en Communication Services*
Vormgeving en Lay-out:	*Wageningen UR, Communication Services*
Drukwerk:	*Rikken Print bv, Gendt*

Deze brochure is verkrijgbaar bij het secretariaat van de WOT Natuur & Milieu - Wageningen (0317 - 47 78 44) of via info.wnm@wur.nl